

แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม ปี ๒๕๖๘

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

๑. ชื่อผู้ให้บริการข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชื่อ - สกุล นายประดิษฐ์ อาษาสร้อย อายุ ๗๖ ปี
ชื่อกลุ่ม _____

๒. เลขบัตรประจำตัวประชาชน ๓-๔๗๐๖-๐๐๑๒๑-๔๗-๗ ปี พ.ศ. เกิด ๒๕๓๒

๓. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้

บ้านเลขที่ ๖ หมู่ที่ ๕ ตำบล ปลาไหล
อำเภอ วาริชภูมิ จังหวัด สกลนคร รหัสไปรษณีย์ ๔๗๑๕๐
โทรศัพท์มือถือ _____ E - mail : _____

ตอนที่ ๒ องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โปรดกรอกข้อความในช่องว่าง และทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ☐ ของแบบสำรวจ

ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน _____

๑. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน _____ (เลือกได้เพียง ๑ ข้อ)

- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม
☒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม
☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอุตสาหกรรม
☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านแพทย์แผนไทย
☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม
☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม
☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่น ๆ

๒. สถานการณ์คงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรมในปัจจุบัน (เลือกได้เพียง ๑ ข้อ)

- ☐ เสี่ยงต่อการสูญหายใกล้ขาดผู้สืบทอด ☒ มีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่
☐ มีการปฏิบัติสืบทอดโดย

๓. การได้มาซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม (เลือกได้เพียง ๑ ข้อ)

☒ สืบทอดจากบรรพบุรุษ ☐ เจ้าของภูมิปัญญาเอง/คิดค้นขึ้นมาใหม่ ☐ พัฒนาต่อยอดจากภูมิปัญญาเดิม

๔. ระยะเวลาการได้มาของภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม (ระบุจำนวนปี) _____ ปี

๕. ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ ลดรายจ่าย ☒ เพิ่มรายได้
☐ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตการเกษตร ☐ ส่งเสริมสุขภาพ
☐ ส่งเสริมการท่องเที่ยว ☒ ช่วยอนุรักษ์มรดกของท้องถิ่น
☐ อื่น ๆ โปรดระบุ _____

๖. การเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☒ บอกเล่าสืบต่อกันมาในชุมชน
- ☐ ผ่านปราชญ์ชาวบ้าน
- ☐ ผ่านวิทยากรชุมชน
- ☐ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสาร หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร
- ☐ สื่อเทคโนโลยี เช่น วิทยุทัศน์ แถบบันทึกเสียง ภาพนิ่ง สื่อคอมพิวเตอร์ สื่อออนไลน์
- ☐ ยังไม่เคยมีการเผยแพร่/ ใช้เฉพาะบุคคล
- ☐ ไม่ทราบข้อมูลการเผยแพร่
- ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

๗. รายละเอียดขั้นตอนและวิธีการของภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรม

(ระบุรายละเอียด เช่น วัตถุดิบ ขั้นตอนการดำเนินการ/วิธีทำ ราคาจำหน่าย)

อุปกรณ์ในการสานมว

๑. ไม้ไผ่ ต้องเป็นไม้ไผ่บ้านอายุแก่ประมาณ ๑ ปี ขึ้นไป เพราะถ้าใช้ไม้อ่อนนำมาสานมวจะทำให้ไม้ไผ่หดตัวมาก จะเปราะมอดชอกกิน ถ้าใช้ไม้แก่จะทำให้มวมีคุณภาพการใช้งานได้นานแบ่งไม้เป็น ๔ ส่วน

การตัดไม้ไผ่ ๑ ลำใช้ประโยชน์ได้ ๔ ช่วง

๑.๑ ใช้เลื่อยลันดาตัดไม้ไผ่เพื่อจักตอกสานที่ละปล้องยาวประมาณ ๓๐ - ๓๕ เซนติเมตร

๑.๒ ใช้เลื่อยลันดาตัดไม้ไผ่เพื่อจักตอกเสียบหรือตอกยั้งที่ละปล้องยาวประมาณ ๑๕ - ๒๐ เซนติเมตร

๑.๓ ใช้เลื่อยลันดาตัดไม้ไผ่เพื่อทำขอบมว ตัดทำขอบบนประมาณ ๓ ปล้อง หรือ ประมาณ ๑๐๐ - ๑๑๐ เซนติเมตร สำหรับขอบล่างยาวประมาณ เกือบ ๒ ปล้อง หรือประมาณ ๕๐ - ๖๐ เซนติเมตร

๑.๔ ใช้เลื่อยลันดาตัดไม้ไผ่ปล้องที่ยาวที่สุดสำหรับจักตอกสานชั้นที่สาม

๒. มีด ใช้มีดอีโต้ลับให้คม เพื่อใช้ในการผ่าไม้ไผ่ให้เป็นแผ่นบาง ๆ เพื่อจักตอกสาน จักตอกเสียบและทำ ขอบมว

๓. หินลับมีด เตรียมมาเพื่อใช้ลับมีดเวลาที่จักตอกส่วนต่าง ๆ เมื่อมีดลดความคมลง จะได้ลับมีดทันที

๔. เลื่อย ใช้เลื่อยลันดา เพื่อใช้ตัดไม้เป็นท่อนๆ เพื่อที่จะนำมาจักตอกสาน ตอกเสียบ หรือตอกยั้ง ตอกสานชั้นสามและทำขอบ

๕. เชือกในล่อนเส้นใหญ่ จะใช้ในการรัดตัวมวชั้นที่สองให้แน่นก่อนที่จะเย็บขอบล่างของมว

๖. ด้าย ๘๐ เบอร์ ๙ ใช้เย็บขอบล่างและขอบมวบนของมว และเย็บกันมวโยงเป็นใยแมงมุมเพื่อรองรับผ้าตะ บางครั้งจะใช้เชือกในล่อนเล็กเย็บขอบ แต่ไม่ทนไฟจึงนิยมใช้ด้ายเย็บแทน เดิมใช้หวายแต่ เนื่องจากราคาแพงและหา ยากจึงเลิกใช้กัน

๗. เข็ม ใช้เข็มขนาดใหญ่ เพื่อใช้เย็บขอบล่างขอบบนของมวและใช้เย็บกันมวเป็นใยแมงมุม

ขั้นตอนการสานมว

๑. การจักตอกสานชั้นในและชั้นที่สอง

เลือกไม้ส่วนที่เหลือจากการทำตอกเสียบหรือไม้ตรงกลางยาวประมาณ ๓๐ - ๓๕ เซนติเมตร นำมาผ่าออกเป็นซีกกว้าง ประมาณ ๒ เซนติเมตร ปล้องหนึ่งผ่าเป็นซีกแล้วจะได้ประมาณ ๑๕ - ๑๘ ซีก แล้วเหลาปลายข้างหนึ่งให้มีความเรียว ประมาณ ๑ เซนติเมตร (ภาษาถิ่นเรียกว่า การส่วยไม้) แล้วใช้มีดอีโต้ที่คมจักตอกโดยผ่าเป็นผ่าเป็น ให้เป็นเส้นบางๆ ไม้ ไม้ซีกหนึ่งจะได้ตอกประมาณ ๒๐ - ๒๕ เส้น ตอกที่ได้เรียกว่า ตอกสาน เมื่อจักตอกเสร็จจะนำตอกไปผึ่งแดดเพื่อให้ ตอกอยู่ตัว

๒. การจักตอกเสียบหรือตอกยั้ง

นำไม้ไผ่ที่ตัดไว้ซึ่งเป็นไม้ไผ่จากโคนต้นมาผ่าเป็นซีก กว้างประมาณ ยาวประมาณ ๒๕ - ๓๐ เซนติเมตร แล้วเหลาปลาย ข้างหนึ่งให้เรียวประมาณ ๐.๕ เซนติเมตร (ทำเหมือนการส่วยไม้ ทำตอกสานแต่จะเล็กกว่า) แล้วจักให้บางตามลายเป็น

เรียกว่าตอกเสียบตอกยัง เมื่อจักตอกเสร็จแล้วก็นำตอกไปฝังแดดเพื่อให้ตอกอยู่ตัว

๓. การจักตอกสานชั้นสามตัดไม้ไผ่ส่วนต่อจากตอกสานและใช้ปล้องที่ยาวที่สุดตัดส่วนข้อออกและผ่าเป็นซีกหนาประมาณ ๐.๕ เซนติเมตร และจักตอกตะแคงทำเป็นเส้นบางๆ เล็กๆ จะนำมาสานกับตอกเสียบหลังจากจักตอกเสร็จแล้วให้นำไปฝังแดด

๔. ไม้ทำขอบ นำไม้ไผ่ส่วนปลายที่ตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละประมาณ ๓ ปล้อง หรือประมาณ ๑๐๐ - ๑๑๐ เซนติเมตร สำหรับทำขอบบนยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร สำหรับขอบล่าง นำมาผ่าเป็นซีก กว้างประมาณ ๒ เซนติเมตร นำมาเหลาให้เรียบแล้วผ่าจักออก เป็นสองข้างเหลาให้บางกว่าส่วนอื่นเพื่อเวลานำมาประกอบเป็นวงกลมจะทำให้ไม่หนากว่าส่วนอื่น

๕. การจักตอกสานผ่าตะแคงนำไม้ไผ่ที่ตัดไว้แล้วยาวประมาณ ๒๐ - ๒๕ เซนติเมตร นำมาผ่าเป็นซีก ซีกหนายาวประมาณ ๐.๕ เซนติเมตร จักตะแคงเป็นเส้นเล็ก ๆ เหมือนกับจักตอกสานชั้นที่สาม หรือจะใช้ตอกสานชั้นที่สามมาสานเลยก็ได้เพราะวิธีการจักแบบเดียวกัน

๖. การสานมวycinชั้นในและชั้นที่สองนำตอกสานที่เตรียมไว้แล้วมาสานเป็นลายสองเวียน ในการสานจะเริ่มที่ขอบล่างก่อน (กันมวycin) และสานเวียนไปเรื่อย ๆ ชั้นที่หนึ่งจะใช้ตอกประมาณ ๔๕ คู่ แล้วนำมาประกอบกันเป็นวงกลม ซึ่งเป็นรูปร่างกันมวycin เมื่อประกอบเรียบร้อยแล้วก็สานต่อด้วยลายสองเหมือนเดิมจนเสร็จเป็นตัวมวycin ชั้นตอนนี้จะสานสองครั้ง เมื่อเสร็จแล้วให้นำมวycinมาซ้อนกันจะเป็นมวycinชั้นที่สองแล้วใช้เชือกในล่อนมารัดส่วนบนและส่วนล่างให้แน่น เพื่อให้ได้รูปทรงของมวycin ตามที่ต้องการ หลังจากทำชั้นตอนนี้เสร็จแล้วให้นำมวycinไปฝังแดด ประมาณ ๒ แดด (๒วัน)

๗. การเข้าขอบล่าง (กันมวycin)ก่อนที่จะเข้าขอบล่างให้ใช้เชือกในล่อน รัดขอบบนให้แน่นก่อนแล้วใส่ขอบบนไว้แต่ยังไม่เย็บให้โค้งขอบเป็นวงกลมไว้เฉยๆ แล้วใช้เชือกรัดมาที่ขอบล่างให้แน่นแล้วเข้าขอบล่าง วิธีการเข้าขอบล่าง คือการนำไม้ที่เตรียมไว้แล้วมาใส่โดยการแยกไม้ที่ผ่าไว้มาวางทาบที่ขอบด้านนอกก่อนโดยใช้ด้ามไม้ และทำให้เป็นวงกลมไปตามขอบมวycin ส่วนไม้ที่เหลือให้วางทาบที่ขอบมวycinด้านในแล้วใช้ด้ายเย็บให้แน่น ห่างกันประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร เย็บให้รอบขอบล่าง

๘. การสานมวycinชั้นที่สามนำตอกเสียบหรือตอกยังที่เตรียมไว้มาเสียบให้รอบมวycinชั้นที่สองให้ห่างจากขอบล่างประมาณ ๑๐ - ๑๒ เซนติเมตร แล้วนำตอกสานเส้นเล็กที่เตรียมไว้มาสานกับตอกเสียบหรือตอกยัง ลายที่สานเรียกว่า ลายกระทุงเวียน ซ้าย - ขวา (หรือลายขัด , ลายหนึ่ง)

ในการสานชั้นที่สามนี้ จะเริ่มสานจากขอบล่างประมาณ ๑๐ - ๑๒ เซนติเมตร สานตอกเริ่มที่ละเส้นถ้าเส้นที่ หนึ่ง หมดให้เริ่มสานเส้นที่สอง โดยสานกลับไปเส้นละด้านถ้าไม่ถึงขอบปากให้ต่ออีกเส้น สานไปจนถึงขอบปากมวycinจึงถือว่าทำเสร็จชั้นตอนนี้

๙. การเข้าขอบบน (ปากมวycin)เมื่อสานมวycinชั้นที่สามเสร็จแล้วนำมวycinมาตัดขอบปากมวycinให้เสมอกันหลังจากนั้นใช้ขอบมวycinที่สานไว้แล้วมาวางทาบที่ขอบบนจะทำแบบเดียวกันกับวิธีเข้าขอบล่าง (กันมวycin) เสร็จแล้วเย็บขอบบนให้ห่างกันประมาณ ๑.๕ เซนติเมตรจนรอบขอบบน

๑๐. การเย็บกันหวดสำหรับรองฝ่าตะแคงใช้วิธีการเย็บแบบโยงไปมาตรงข้ามกันหรือเรียกว่าเย็บแบบโยงโยแมงมุม เมื่อทำตามขั้นตอนทั้งหมดแล้วก็จะได้มวycinที่สมบูรณ์แบบประโยชน์ของมวycin

๑๑. การสานผ่าตะแคง (ที่รองข้าวเหนียวเวลานึ่ง)

นำตอกที่เตรียมไว้มาสานด้วยลายสองให้ได้แผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวประมาณ ๑๘ - ๒๐ เซนติเมตร ใช้ภาชนะกลมๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๕ - ๑๖ เซนติเมตร มาวางทาบลง แล้วใช้สีกัดตามขอบภาชนะแล้วนำมาตัดตามรอยเป็นรูปวงกลมใช้ผ้ายัดสีขาวที่ตัดเป็นผ้าเฉลียงนำมาต่อกันยาวๆ มาหุ้มตามริมผ่าตะแคงที่ตัดเป็นวงกลม เย็บให้ติดกันจนรอบถ้าไม่เย็บมือจะใช้จักรเย็บก็ได้

๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของท่านมีการรับรองทางวิทยาศาสตร์หรือทางกฎหมายหรือไม่

ตัวอย่างเช่น เลขสารบบอาหาร (เครื่องหมายอย.), เลขทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์, เลขทะเบียน GAP/GMP เป็นต้น

☐ ไม่มี

☐ มี _____

9. ข้อมูลผู้รวบรวมข้อมูล

ชื่อ-นามสกุล.....นางสาวจุไรรัตน์ พุฒธรรม.....

ตำแหน่ง.....ผู้ช่วยเจ้าพนักงานธุรการ.....

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ.....0898625969.....

หน่วยงาน.....เทศบาลตำบลปลาไหล.....

ที่อยู่เลขที่.....52.....อาคาร.....-.....หมู่.....4.....ตำบล.....ปลาไหล.....

อำเภอ.....วาริชภูมิ.....จังหวัด.....สกลนคร.....โทรศัพท์.....0898625969.....

๑๐. รูปภาพประกอบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (รูปภาพต้องมีความชัดเจน)

